

Ayşe Hür: 1934 Trakya Olayları

Posted on 22/09/2020

İki dünya savaşı arasındaki yıllar, insanlık tarihi açısından çok karanlık yıllardır. Yaklaşık 30 yıl süren bu dönemde, dünyada ciddi bir demokrasi krizi yaşanmış, 1920'lerde dünya yüzünde 35 anayasal ve seçilmiş hükümet varken bu sayı 1938'de 17'ye düşmüş, 1944'te ise tüm dünyadaki 64 ülkenin ancak 12'si anayasal bir demokrasi ile yönetilir olmuştu.

Arnavutluk, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'da, arka arkaya faşist rejimler kurulmaya başlarken, Türkiye'de de durum hiç parlak değildi. 1923'ten beri kesintisiz süren otoriter tek parti rejimine, Fethi Bey'e kurdukları Serbest Fırka ile kısa bir ara verilmişse de, demokrasinin iktidarı elinde tutan güçler açısından nasıl tehlikeli bir şey olduğu kısa sürede fark edilmiş, parti kendini feshe zorlanmıştı. 1931'de Mustafa Kemal'in en yakın adamlarından Falih Rıfkı (Atay), Türkiye için istediği rejimi şöyle özetlemişti: "İnkılâp fırkasını komünist ve faşist, yani eski bir nizamdan yeni bir nizama geçen memleketlerin fırkalarından örnek alarak kurmak..."

Hakikaten de 1931'de yapılan CHF (CHP) Büyük Kongresi'nden itibaren Genel Sekreter Recep (Peker) Bey'in önderliğinde faşizan örgütlenmelere hız verildi. 1932 yılı temmuz ortalarında orta ve yükseköğretimde görev yapan öğretmenler Ankara Halkevi'nde Türk Tarih Tezi'ni öğrenmek üzere bir kursa çağrıldılar. 26 Eylül 1932'de I. Türk Dil Kurultayı toplandı ve "Türk dilinin ulus dili olması" konusunda radikal adımlar atılmaya başladı.

MUSSOLINI KORKUSU

1934 başlarında, İtalya'nın faşist lideri Mussolini'nin Afrika ve Asya'ya yönelik planlarının bir parçası olarak Ege Adaları'nı silahlandırmaya başlaması, başta Arnavutluk, Yunanistan ve Bulgaristan olmak üzere Balkan ülkelerinde hareketlenmeye neden olmuş, yönetim

kademelerinde ciddi bir Alman sempatisinin yaygın olduğu Türkiye de, olası bir savaşa hazırlık yapma ihtiyacı hissetmişti. Bu amaçla, 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın şartlarından biri olan Boğazların silahsızlandırılmasından vazgeçmenin yollarını aramaya başlamıştı. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü (Aras) Avrupa ülkeleri nezdinde girişimlerde bulunurken, 19 Şubat 1934 tarihli bir kararname ile Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale mıntıklarını içine alan "Trakya Umumi Müfettişliği" adıyla ikinci bir müfettişlik kurulmuş, başına da 1925'te yaşanan Şeyh Said İsyanı'ndan sonra 1927'de Doğu Anadolu'da kurulan Birinci Umumi Müfettişliği beş yıl süreyle yürüten Dr. İbrahim Tali (Öngören) getirilmişti.

İSKÂN KANUNU ÇIKARILYOR

14 Haziran 1934'te "tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket" yaratmak amacıyla ülkeyi "Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşması istenen mıntıklar", "Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan mıntıklar", "Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri ile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamete yasak mıntıklar"a ayıran 2510 Sayılı İskân Kanunu kabul edildi. Kanun'un 9. maddesinde "casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmak" konusunda Dahiliye Vekili yetkili kılınmıştı. Esas amacın, en son 1930 yılında Ağrı'da isyan etmiş Kürtleri ülkenin değişik yerlerine dağıtarak eritmek, onların yerlerine de Balkanlardan ve Kafkaslardan gelen Müslüman Türkleri iskân etmek olduğu anlaşılıyordu ama 'casusluk' maddesi hükümete, çeşitli nedenlerle istenmeyen unsurları tasfiye etme konusunda önemli bir kolaylık sağlıyordu.

YAHUDILERE 'BEŞİNCİ KOL' MUAMELESİ

21 Haziran 1934'de Soyadı Kanunu çıkarılarak 'Türkleştirme' harekâtına hız verilirken,

Trakya bölgesiyle Çanakkale Boğazı da tahkim edilmeye başladı. Tahkimat sürerken, tarih boyunca ülkedeki tüm azınlıklara karşı kuşku duymayı adet edinmiş faşizan yöneticiler, Nazilerden esinlenerek Yahudilere karşı düşmanca davranmakta bir beis görmeyecekler, 'beşinci kol' olmalarından şüphelendikleri Trakya Yahudilerini bölgeden nasıl atarız diye kafa yormaya başlayacaklardı.

Yerel faşistlerin, mandıracılık ve ticaretteki başarıları yüzünden yıllardır büyük bir kıskançlık duydukları, tefecilik yaptıkları için büyük öfke duydukları, Türkçe konuşmadıkları için sadakatlerini sürekli sorguladıkları Yahudilere karşı harekete geçirilmesi hiç de zor olmadı. Önce, Edirne, Kırklareli, Keşan, Çanakkale gibi merkezler olmak üzere Trakya'nın çeşitli bölgelerinde Yahudi cemaatinin önde gelen üyelerine ölüm tehditleri içeren mektuplar gelmeye, halkı Yahudi tüccarları boykot etmeye davet eden bildiriler boy göstermeye başladı. Yahudi cemaati, yerel yöneticilere duydukları endişeleri aktardılar ve koruma talep ettiler ama umursayan olmadı.

ÇANAKKALE'DE "BISMILLAH"

İlk saldırılar 21 Haziran 1934'te, yaklaşık 1.500 Yahudi'nin yaşadığı Çanakkale'de başladı. Militanlar, alışveriş edilmesini önlemek için Yahudilerin dükkânlarının önünde nöbet tutuyor, bazı evlere, şehri terk etmedikleri takdirde öldürüleceklerine dair tehdit mektupları yolluyorlardı.

HALK İSTERSE BENİ BİLE KOVAR!

Bunlar olurken, İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte yurt gezisinde olan Mustafa Kemal, 25 Haziran 1934 sabahı Çanakkale'ye gelmişti. Yakup Borakas 1987'de yayımlanan Türkiye'de Yahudi Toplumlar adlı eserinde ziyareti şöyle anlatmıştı:

“... Halkın ‘yaşa, varol!’ nidaları arasında Atatürk otomobilden indi. Alkışlar devam ediyor, o da halkın ortasında ilerliyordu. Garip bir tesadüf ve talih eseri olarak Atatürk bizim önümüze gelince hafif bir duraklama yaptı. Halka bakıyor ve kalabalığı selamlıyordu.

Tam bu esnada yanımda bulunan ve biraz evvel fısıltı halinde, fakat hararetle konuşan Yahudilerden biri, ileriye doğru yürüdü ve Ata'nın önüne atıldı. Muhafızlar mani olmak istediler.

Atatürk: - Bırakın gelsin! dedi.

Bu Musevi vatandaş, Atatürk'ün önünde ellerini açtı, omuzlarını yukarıya kaldırarak:

- Paşam, bizi kovuyorlar. Biz ne yapacağız? dedi.

Atatürk bu şekilde önüne atılan bu adamın ne demek istediğini ve kim olduğunu derhal anlamıştı. Buna rağmen sordu:

- Sen kimsin?

- Ben Paşam, Çanakkale Musevilerinden Avram Palto.

- Sizi kim kovuyor? Hükümet mi? Kanun mu? Polis mi? Jandarma mı? Bana söyle dedi.

Bu Musevi vatandaş durakladı, şaşaladı. Biraz sonra kendini toparlayarak cevap verdi:

- Hayır paşam halk kovuyor.

Atatürk, bu adamın yüzüne dikkatle baktı, gülümsedi ve:

- Halk isterse beni de kovar dedi ve yürüdü.”

'Ebedi Şef'in bu sözleri durumun umutsuz olduğunu gösteriyordu. Bunun üzerine Yahudiler 25 Haziran 1934 tarihinden itibaren Çanakkale ve Gelibolu'yu terk etmeye başladılar. Alalecele gitmek zorunda kaldıkları için mal ve mülklerini değerinin çok altında fiyatlarda elden çıkarmak zorunda kalmışlardı.

OLAYLAR YAYILIYOR

Benzer olaylar, 28 hazirandan itibaren Edirne, Keşan, Uzunköprü, Babaeski, Lüleburgaz ve Kırklareli'nde yaşanmaya başladı. O günlerde Edirne'de yaşayan Hayim Behar'ın şu anısı şehre hâkim olan atmosferi gayet net anlatıyor: "İğneli Fıçı hikâyesi de yayıldı bu zamanlarda. Almanya kökenliydi. Bu dedikodunun korkusundan Edirneli Yahudiler kırmızı yerine beyaz şarapla dua etmeye başladılar. Okuldan çıkarken her gün dövüldüm. Eve doğru yürürken bana 'Selam al Yahudi!' diye bağırdılar, selam verirdim, gene dövülürdüm." Behar'ın sözünü ettiği 'İğneli Fıçı' meselesi, Hıristiyan antisemitizmin en meşhur unsurlarından biriydi. Bu iftiraya göre, Yahudiler Pesah (Hamursuz) Bayramı'nda yedikleri hamursuzu ailelerinden kaçırıp iğneli fiçılara hapsettikleri Hıristiyan çocuklarından elde ettikleri kanı hamursuz mayasına karıştırarak imal ederlerdi. İşte, o meşum günlerde bu hikâyeyi anlatan broşürler halka bedava dağıtılıyordu. Bu broşürleri okuyanların, Yahudi komşularına saldırmakta zorluk çekmeyecekleri açıktı.

EDİRNE'DE YAĞMA

Edirne'de olaylardan kısa süre önce her nedense (!) Yahudi esnaf ve tüccardan vergilerini derhal ödemeleri talep edilmişti. Keşan'daki Yahudi ailelerine şehri terk etmeleri için sadece 24 saat içinde verilmişti. Uzunköprü'deki Yahudiler ise çok şanslıydı (!) çünkü onlara üç gün süre tanınmış, 100 Yahudi hanesinden 95'i mallarını yok pahasına ellerinden çıkararak şehirden göç etmek zorunda kalmıştı.

2 Temmuz 1934 günü bir grup saldırgan “Yahudilere ölüm!” haykırılarıyla Edirne’deki Yahudi mahallesini bastılar, dükkânları ve evleri yağmaladılar, Yahudileri dövdüler ve İstanbul’a gitmelerini emrettiler. Panik içindeki Yahudilerden varlıklı olanlar buldukları ilk araçla İstanbul’a doğru yola çıkarken, yoksullar ve araç bulamayanlar, yaya olarak Yunanistan ve Bulgaristan sınırına yönelmişlerdi. Geride kalan bir avuç ürkmüş yoksul Yahudi’ye ise, fırınlar ekmek satmıyor, bakkallar yiyecek vermiyor, sakalar su dağıtmıyordu. Görevleri etnik kökeni ne olursa olsun vatandaşı korumak olan idari makamlar, görevlerini yapmak yerine, kalanlara 3 temmuz günü bir tebligat 48 saat içinde şehri terk etmelerini emrettiler.

KIRKLARELİ HAHAMI’NIN BAŞINA GELENLER

Ama en acı olaylar Kırklareli’nde yaşandı. Sadece o yıla mahsus olmak üzere, her yıl Edirne’de düzenlenen Kırkpınar güreşleri, Kırklareli’nin Loryalo Parkı’na alınmış, böylece aslında küçük bir kasaba olan Kırklareli’nde büyük bir kalabalığın toplanması sağlanmıştı. Ardından Yahudilere karşı sözlü sataşmalar başlamış, Kırkpınar güreşlerinin son günü kalabalık dağılırken, bazı insanlar bu grupların arasına sızarak, Yahudilerin evlerine, dükkânlarına girmeye, onlara karşı kaba ve saldırgan bir tavır takınmaya, kadınlarına ve çocuklarına sataşmaya başlamışlardı. Bir grup lise öğrencisinin Yahudi mahallesindeki evleri taşlamasıyla tırmanan olaylar taşlamaya silahsız askerlerin ve halkın da katılımıyla çığırından çıkmış ve 65 ev yağmalanmıştı. Olaylar çarşıya sirayet etmeden bastırılmıştı ancak çapulcular Kırklareli hahamı Moşe Fintz’i evinde yakalayıp çırılçıplak soymuşlar ve usturayla sakalını kesmişler, biriktirdiği paralarını almışlar, sokaklarda birkaç genç kızın yüzüklerini çalmak için parmaklarını kesmişler, bir genç kıza da tecavüze yeltenmişlerdi. Gün ağarırken, Kırklareli’nde yaşayan 400 Yahudi dehşet içinde gara koşmuş, trenlere atlayıp İstanbul’a kaçmıştı. İşin ilginç yanı, Kırklareli tren istasyonunda her zaman en fazla üç vagon olurken, o sabah tam 16 vagonun hazır beklemesiydi.

Yahudilerin diliyle 'La Vaka' (olay, vak'a), 'Barunda' (gürültü, karışıklık, kıyamet) veya 'La Furtuna' (fırtına), Yahudi cemaatinin önde gelenlerinden Gad Franko ve Mişon Ventura'nın 4 Temmuz 1934 günü Atatürk'le yaptığı gizli görüşme sayesinde sona erecekti. Kamuoyu, olayları 5 Temmuz 1934 günü Başvekil İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşmayla duydu. İnönü, Meclis'in tatile girmesi dolayısıyla yaptığı uzun konuşmasının bir yerinde Trakya'daki olaylardan söz ederek, gerekli önlemlerin alındığından söz ederek, kaçanların geri dönmesini istemişti. Bu konuşma, Trakya'daki yerel idarecileri, saldırgan güruhu engellemek zorunda bırakmıştı.

GIZLI TAMIMDE NE SORULUYORDU?

Peki, olayları kim kışkırtmış, kim yönlendirmişti? Görünüşe bakılırsa, Başvekil İsmet İnönü de, TBMM Başkanı Kazım Özalp de, CHF'nin ileri gelenleri de olayların çıkışından habersiz görünüyordular. Ama 14 Temmuz 1934'te Trakya'daki yerel teşkilatlara "gizli" ibaresi ile bir tamim gönderen CHF Genel Sekreteri Recep Peker'in sorduğu sorular arasında bir tanesi pek manidardı: "...meselenin telkin, hazırlık ve tatbik devirlerinde Fırka kâtibi umumiliğine haber vermek vazifesi ne için yapılmadı?"

Buradaki "mesele" kelimesi acaba neyi anlatıyordu? Olayları mı? Eğer öyleyse, Peker'in "meselenin niye önlenmediğine" değil, "telkin, hazırlık ve tatbik" işlerinin neden kendisine haber verilmediğine kızdığı anlaşılıyordu. Yani olaylarda CHF merkezinin değilse bile, yerel parti teşkilatının rolü bulunuyordu. Zaten, oldukça büyük bir coğrafyada, neredeyse eş zamanlı olarak aynı tip saldırıların gerçekleştirilmesi, olayların örgütlendiği şüphesini güçlendirmekteydi.

NIHAL ATSIZ'IN ROLÜ NEYDİ?

Trakya Olayları üzerine en kapsamlı araştırmaların sahibi Rifat Bali'ye göre olayların gizli aktörü, ırkçı Türkçülüğün efsanevi lideri Nihal Atsız'dır. Edirne Erkek Lisesi'nde 11 Eylül - 28 Aralık 1933 tarihleri edebiyat öğretmenliği yapan Atsız, ırkçı gazete Orhun'un yöneticiliğine Edirne'de başlar. Orhun Edirne'de İstanbul'dan daha çok satılmaktadır ve Edirne'deki yağma olaylarının liderlerinden Körmutlu İbrahim Ağa adlı şahıs Atsız'ın en büyük hayranlarından.

Nihal Atsız, 1933 sonlarında Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ile birlikte Çanakkale'ye yaptığı bir geziden edindiği izlenimlerini MTTB'nin yayın organı Birlik'te şöyle anlatır: "Şehirde ne kadar çok Yahudi, ne kadar çok Çingene, ne kadar da Rum bozuntusu var!.. Buradaki Yahudi de her yerde tanıdığımız Yahudi'dir. Sinsi, küstah, zelil, korkak, fakat fırsat düşkünü Yahudi; Yahudi mahallesi her yerde olduğu gibi burada da çığırkanlığın, gürültünün ve levsin (=pislik, mundarlık) merkezi. Çarşıdaki dükkânların levhalarını okuyoruz. Onda dokuzu bizi sinirlendiren nankör ve kahpe milletin isimlerini taşıyor. Kuvvetli olduğumuz zaman karşımızda köpekçe yaltaklanan, bozgun çağlarımızda küstahlaşıp düşmanlarımızla birleşen tarihin bu hain ve piç milletini artık aramızda yurttaş olarak görmek istemiyoruz..."

Atsız, 1934 yılının mart ayında yine Orhun dergisinde yayımladığı "Komünist, Yahudi ve Dalkavuk" başlıklı yazısında işi daha da azıtır: "Türk milletinin dışarki düşmanları bütün dünyadır. Bunu tarih bize ebedi bir öğüt halinde hikâye eder. İçerki düşmanları ise üç tanedir: Komünist, Yahudi ve dalkavuk. Komünist, vicdanını Yahudi "Marks"a satmış olan vatansız serseri demektir (...) İkinci düşmanı Yahudi'dir. Onun Allahı paradır. O, cebine birkaç para koyabilmek için gölgesinde yaşadığı bayrağı satmaktan çekinmeyen namussuz bir bezirgândır. Hangi memlekette oturuyorsa oranın düşmanıdır..."

Nihal Atsız'a göre "Türk bünyesini mikroptan temizleyecek en güzel tedavi usulü: Katliam!" dır. Atsız'ın Yahudilere kin kusan bunun gibi nice yazısını okuyan yerel faşistlerin, 1934 olaylarında nasıl bir rol oynadıklarını tahmin etmek zor olmasa gerek.

BABAN-SÖKMENSÜER ATIŞMASI

Ancak olaylardan 14 yıl sonra, 11 Aralık 1948'de Tasvir gazetesinin sahibi ve başyazarı Cihad Baban ile Gümüşhane Milletvekili Şükrü Sökmensüer arasında bir polemik başladı. Cihat Baban, olayların arkasındaki kişinin 1934'te Trakya Umumi Müfettişliği Baş Müşaviri olan Şükrü Sökmensüer olduğunu ileri sürerken, Sökmensüer, olayları, Cihad Baban'ın Cihat Hikmet takma adıyla yazdığı Hitler ve Nasyonel Sosyalizm adlı kitabın kışkırttığını söylüyordu. Cihad Baban ise bu suçlamaya cevap verirken, 1943 yılında Van'ın Özalp ilçesinde 3. Ordu Komutanı Mustafa Muğlalı'nın emriyle topluca kurşuna dizilen 33 Kürt köylüsüne atıfla "Hükümet tıpkı, Özalp hadisesi gibi bu işi örtbas etmek için sizi ortaya koyamadı" diyordu. Kısacası, ikili birbirinin ipliğini pazara çıkarırken aslında Tek Parti döneminin kirli çamaşırlarını ortaya döküyordu.

Bugün muhasebeyi yaparken, bütün suçu devlet adamlarına, siyasi kadrolara veya kanaat önderlerine yıkıp, şu veya bu nedenle gayrimüslim düşmanlığı iliklerine kadar işlemiş halk kitlelerinin, 1915 Ermeni Tehciri'nden 1993 Sivas Katliamı'na kadar birçok yüz kızartıcı olaydaki rolünü unutmamalıyız lütfen. Aslında hiçbirimiz masum değiliz...

OLAYLARIN BİLANÇOSU

Olayların ardından CHF'nin hazırladığı bir rapora göre Trakya'da yaşayan 13 bin Yahudi'den üç bini İstanbul'a göçmüş, pek çok kişi mal ve mülklerini kaybetmişti. Yahudiler fakirleşirken, Müslüman ahalide, aynen 1914 Rum Kaçırması'ndan ve 1915 Ermeni Tehciri'nden sonra olduğu gibi 'Yahudi Yağması Zenginleri' türemiştir. Gerçi, hükümet daha sonra gasp edilen malların bir bölümünün iade edilmesini sağlamıştı ancak, olaylarla ilgili soruşturma açılmamıştı. Bu tarihten sonra Türkiye'deki Yahudiler hiçbir zaman kendilerini güvende hissetmediler. Ve fırsatını buldukça başka ülkelere göç ettiler. 1938-1942 yılları arasında Nazi zulmünden kaçan Yahudileri taşıyan Parita, Salvador ve Struma gemilerine

yapılan korkunç muamele, 20 Kur'a İhtiyatları meselesi ve Varlık Vergisi uygulamaları güvensizliği had safhaya çıkardı ve 15 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra Türkiye'den en büyük Yahudi göçü yaşandı. O tarihten bugüne kadar yaşanan sayısız olayın etkisiyle 'hoşgörü ülkesi' Türkiye'deki Yahudi cemaatinin nüfusu 25 bin kişiye kadar düştü.

Özet Kaynakça: Haluk Karabatak, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", Tarih ve Toplum, Şubat 1996, S. 146, s. 4-16; Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınmayan Ders", Tarih ve Toplum, Temmuz 1996, S. 151, s.10-17; Zafer Toprak, "Trakya Olaylarında hükümetin ve CHF'nin sorumluluğu", Toplumsal Tarih, Ekim 1996, S. 34, s. 19-25, Ayhan Aktar, "1934 Trakya Olayları ve Türk Milliyetçiliği", Tarih ve Toplum, Kasım 1996, S.155, s. 45-56; Rıfat N. Bali, 1934 Trakya Olayları, Kitabevi, 2008.

(Yazı ilk olarak Öteki Tarih-III, Kemalist Devrimler ve İsyenlar, Profil Yayıncılık, 2013, s. 187-194.'te yayımlanmıştır.)

Kaynak: avlaremoz.com